

SHAXSNING SOTSIAL-MADANIY NAZARYASI KREN XORNI TALQINDA

¹Rahmatullayeva Mushtariy Parda qizi, Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali o‘qituvchisi

²Toshtemirova Nozima, Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Karen Xorniyning psixologiyada alohida e‘tirof etilgan konseptual qarashlari haqida mulohazalar bildirilgan.

Kalit so‘zlar: nevroz, psixanaliz, ziddiyat, ijtimoiy muhit, madaniyat.

Karen Xorniy (1885 - 1952) feministik psixologiyaning asoschilaridan biri bo‘lganligi va inson xulq-atvorini o‘rganishda ishtirok etgan birinchi ayollardan biri bo‘lgan nemis psixanalizatori. Freydning izdoshi bo‘lishiga qaramay, ba’zi jihatlari bilan uning g‘oyalari uning fikrlaridan mutlaqo boshqacha edi.

Karen Xorni Germaniyada tug‘ilgan va umrining ko‘p qismida u erda yashagan, ammo keyingi professional yillarida u Qo‘shma Shtatlarda ishlagan. Faoliyatining ko‘p qismida u o‘sha paytda oliy o‘quv yurtlarida tahsil olayotgan ayollarga nisbatan mavjud bo‘lgan xurofotlarga qarshi turishi kerak edi, ammo u baribir yuqori darajadagi e‘tirofga erishdi.

Karen Xorni g‘oyalari insonning freydlilik qarashlariga asoslangan edi, ammo ularning ba’zilari ushbu mutafakkirning klassik nazariyalarini shubha ostiga qo‘ydilar. Bu, ayniqsa, shahvoniylik sohasida aniq edi, chunki u Freyd o‘ylaganidek, erkaklar va ayollar o‘rtasidagi farqlar biologik emas, balki faqat madaniy va ijtimoiydir. Shuning uchun uning g‘oyalari neofreydistik deb hisoblanadi.

Bunga qo‘shimcha ravishda, Karen Xorni o‘z vaqtida nevroz haqidagi nazariyalari bilan mashhur edi, ular bugungi kunda ham tarixdagi eng yaxshi deb hisoblanadi. Ushbu psixanalist nevroz hayotning ma'lum bir lahzalarida paydo bo‘ladigan doimiy jarayon bo‘lib, uni avvalambor bolaligi va insonning ota-onasi bilan bo‘lgan munosabati shart deb hisoblagan.

Karen Xorni 1885 yil 16 sentyabrda Gamburgning Blankenese shahrida tug‘ilgan. Uning otasi Berndt Vakels Danielsen Germaniyada yashash huquqiga ega bo‘lgan Norvegiya fuqarosi bo‘lgan. Uning savdo kemasi kapitani bo‘lgan kasbi va an’anaviy protestant sifatida kuchli e‘tiqodi uni Karen hayotida noaniq shaxsga aylantirdi.

Boshqa tomondan, uning onasi Klotilde kelib chiqishi gollandiyalik bo‘lgan va otasidan ko‘ra ochiqroq bo‘lishiga qaramay, u ham hissiy muammolarga duch kelgan. Karenning so‘zlariga ko‘ra, onasi tushkunlikka tushgan, g‘azablangan va o‘zini ham, akasini ham hukmron qilishga intilishga moyil edi.

Karen Xorningning o'z kundaliklariga ko'ra, uning otasi bolaligida shafqatsiz shaxs sifatida ishlagan va u muvaffaqiyatsizliklarini sezganiga qaramay, onasiga yaqinroq bo'lgan.

Qo'zg'olon sifatida u yoshligidanoq o'z kuchini otasi u uchun xohlaganidan farqli o'laroq ajoyib va intellektual jihatdan muvaffaqiyatli ayol bo'lishga yo'naltirishga qaror qildi.

Karen 19 yoshida onasi otasini tashlab, bolalarini o'zi bilan olib ketgan. Xorning oilasi bilan yomon munosabatlarining ta'siri butun hayoti davomida o'zining guvohliklariga ko'ra sezilib turdi va bu yillar davomida bir necha depressiya va hissiy muvozanat epizodlarini boshdan kechirishga olib keldi.

Karen Xorney Germaniyaning turli universitetlarida, jumladan Frayburg, Göttingen va Berlinda tibbiyot sohasida o'qigan. U 1911 yilda ushbu sohada aspiranturani oldi va ikki yil shifokor sifatida ish olib borganidan so'ng u psixologiya sohasiga, ayniqsa psixoanalitik nazariyalarga qiziqib qoldi.

1913-1915 yillarda Xorni Zigmund Freydning shogirdi Karl Ibrohim bilan psixoanaliz bo'yicha mashg'ulotlarni boshladi va u ham uni tahlil qila boshladi. Treningni tugatgandan so'ng, u 1915 yildan 1920 yilgacha turli xil klinik sharoitlarda ishlagan va har doim turli xil nemis kasalxonalar bilan hamkorlikda ishlagan. 1920 yilda u Berlin Psixoanalitika Instituti professori bo'ldi.

Karen Xorni o'zining psixoanalitik amaliyotida asosan Freyd nazariyalariga amal qilgan. Biroq, deyarli boshidanoq u ushbu muallifning ayol psixologiyasiga munosabati bilan rozi bo'lmadi. Freyd Horni munosib topmagan jinslar o'rtasidagi farqlarga unchalik ahamiyat bermadi.

Psixoanaliz sharoitida Freydning g'oyalari bilan rozi bo'lmaslik juda yomon ko'rilganiga qaramay, Xorni ularning ba'zilarini, masalan, jinsiy olatni hasadini rad etdi. Buning o'rniga u erkaklar va ayollar o'rtasidagi farqlar asosan ijtimoiy, boshqalarning fikriga ko'ra biologik emas, degan nazariyani taklif qildi.

1932 yilda Karen Xorni Chikago Psixoanalitika Institutining dotsent direktori sifatida ishlashga taklif qilindi va u ushbu lavozimni amalga oshirish uchun AQShga ko'chib o'tdi. Biroq, atigi ikki yil o'tgach, u mustaqil ravishda psixoterapiya amaliyotiga qaytishga qaror qildi va Nyu-Yorkka ko'chib o'tdi.

Ushbu shaharda u o'z bemorlarini ko'rishni davom ettirish bilan bir qatorda, yangi ijtimoiy tadqiqotlar maktabida o'qituvchi sifatida ish boshladi. U erda u o'zining nazariy asarlarining aksariyatini yaratdi, Bizning davrimizning nevrotik shaxsiyati (1937) va Psixoanalizning yangi yo'llari (1939).

Ushbu asarlarda u atrof-muhit va ijtimoiy sharoitning ahamiyati haqidagi g'oyalarini qo'llab-quvvatladi, bu uning fe'l-atvorida Freyd aytganidek instinktlar va biologiyadan ko'ra ko'proq bizning xatti-harakatlarimizga ta'sir qiladi. Xorni uchun shaxsiyatni bizning bolalik davrimiz belgilaydi, bu ko'pchilik nevrozlar va psixologik kasalliklarni keltirib chiqaradi.

Shu vaqt ichida Karen Xorni klassik psixoanalizning ko'plab muhim nazariyalariga, shu jumladan libido, o'lim instinkti va Edip kompleksiga qarshi chiqdi. Bu uning 1941 yilda Nyu-York psixoanalitika institutidan chiqarib

yuborilishiga olib keldi va uni Psixoanalizni rivojlantirish assotsiatsiyasini yaratishga olib keldi.

Keyingi yillarda Horni jurnalga asos slogan Amerika Psixoanaliz jurnali 1952 yilda vafotigacha uning muharriri bo'lib ishlagan. Bunga qo'shimcha ravishda u nevroz va uning kelib chiqishi munosabatlari bilan bog'liq muammolarda o'z g'oyalari o'rgangan asarlarini nashr etishda davom etdi. Bizning ichki ziddiyatlarimiz (1945) va Nevroz va odamning o'sishi (1950).

Karen Xorning psixoanaliz sohasidagi eng muhim hissasi uning nevroz nazariyasi va ushbu mexanizmning ishlashi bo'lishi mumkin. Ushbu muallif ko'p yillar davomida ushbu hodisani bemorlarida kuzatgan narsalari asosida o'rgangan. Uning xulosasi shundan iboratki, nevroz doimiy ravishda paydo bo'lgan va bu ko'plab odamlarda odatiy jarayon bo'lgan.

Bu nevroz haqida o'rnatilgan g'oyalarga zid edi, ular bu og'ir ruhiy kasallikning bir shakli ekanligini va bu ajralish yoki bolalik travmasi kabi o'ta og'ir vaziyat natijasida paydo bo'lganligini ta'kidladilar.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR

1. Рахматуллаева, П. М., & Махкамova, М. А. (2022). ЁШЛАР ТАЪЛИМ СИФАТИНИ ОШИРИШДА МОТИВАЦИЯНИНГ ЎРНИ ЁХУД УЛКАН МАҚСАДЛАР САРИ ДАСТЛАБКИ ҚАДАМ. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, (Special Issue 1), 160-163.
2. Rahmatullayeva, M., Rashidova, G., & Karakulova, U. (2023). XXI ASRDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR VA PEDAGOGIK MAHORAT. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 3(1).
3. Rahmatullayeva, M. (2021). XALQ PEDAGOGIKASIDA TA'LIM VA TARBIYA MASALARI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 1(4).
4. Abdulla, S., & Abduvakilovna, K. U. (2022). AXBOROT SAVODXONLIGI VA AXBOROT IZLASH XULQ-ATVORIDAGI PSIXOLOGIK OMILLAR. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 586-589.
5. Rahmatullayeva, M., Umida, K., & Gulnoza, R. (2023). BOSHQARUV PSIXOLOGIYASI VA BU BORADAGI ILMIY YONDASHUVLAR. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 3(1).
6. Karakulova, U., Rashidova, G., & Raxmatullayeva, M. (2023). DEVIANT XULQ-ATVOR RIVOJLANISHIDA OILAVIY MUNOSABATLARNING TA'SIRI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 3(1).
7. Rahmatullayeva, M., Karakulova, U., & Xaydarqulov, H. (2023). O'QITUVCHI VA TALABALAR O'RTASIDA SHAXSLARARO MUNOSABATLARNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 3(1).

8. Rahmatullayeva, M., & Ahmedova, L. (2023). GO'DAKLIK DAVRI TO'G'RISIDA PEDAGOGIK ILMIY DUNYOQARASHNING SHAKLLANISHI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 3(1).
9. Rahmatullayeva, M. (2021). O 'QUVCHI SHAXSINI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY YO 'NALISHLARI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 1(4).
10. Rahmatullayeva, M., & Karimova, N. (2023). MAKTABGACHA TA'LIM MUASSALARI BOSHQARUVINING DOLZARB MUAMMOLARI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 3(2).
11. Rahmatullayeva, M., Karakulova, U., & Anvarova, S. (2023). OLIY O 'QUV YURLARIDA BO 'LAJAK O 'QITUVCHILARNI KASBIY MOSLASHTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK JIHATLARI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 3(2).
12. Rahmatullayeva, M., & Toshbekov, H. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA AGRESSIV XULQ-ATVOR VA UNI KORREKSIYALASH YO'LLARI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 3(2).
13. Rahmatullayeva, M., & Toshbekov, H. (2023). PSIXOLOGNI PSIXOMETRIK JIHATIDAN TAYYORLASH TALABLARI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 3(2).
14. Rashidova, G., Rahmatullayeva, M., Saidov, S., & Egamqulova, S. (2023). CHARACTER, ABILITY, AND ACTION: THE UNITY OF HUMAN ACTIVITY. *Наука и инновация*, 1(10), 152-155.
15. Rahmatullayeva, M., Khasanov, F., & Abduganieva, A. (2023). ATTENTION AND MEMORY AS A MENTAL PROCESS. *Наука и инновация*, 1(10), 60-62.
16. Норбекова, Б., & Орокбоева, М. (2022). Sharq mutafakkirlarining oilada bolalar shaxsida etnopsixologik xususiyatlarni tarbiyalash haqidagi qarashlari. *Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы*, 1(1), 440-442.
17. Umarov Baxriddin Mingboyevich, & Norbekova Barno Shavkatovna. (2022). TA'LIM TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA DARS JARAYONINI TASHKIL ETISHNING PSIXOLOGIK MEZONLARI. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 1(1), 276–279. Retrieved from <https://journal.jbnuu.uz/index.php/ijcstr/article/view/71>
18. Norbekova, B. S. (2016). YOSH VA O 'TISH DAVRI XUSUSIYATLARINING PEDAGOGIK QAROVSIZ O 'SMIRLAR KELIB CHIQUISHIGA TA'SIRI. The edition is included into Russian Science Citation Index., 77.
19. Норбекова, Б. 2021. Духовное воспитание - как основа психологического воспитания. *Общество и инновации*. 2, 10/S (ноя. 2021), 105–109. DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss10/S-pp105-109>.

20. Shavkatovna, N. B. (2022). AXBOROT TEXNOLOGIYALARI BILAN ISHLOVCHI SHAXSLARNING PSIXOLOGIK XOLATINING PATOLOGIYASI. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 658-662.
22. Norbekova, B. (2022). O‘roqboyeva M. Maktabgacha ta‘limda psixologik xizmatni tashkil etishning o‘ziga xos jihatlari. *Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar*, 1(1), 481-483.
23. Alibekov, D. (2020). Socio-philosophical basis of educational system development. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 10 (90), 24-26. SoI: <http://s-o-i.org/1.1/TAS-10-90-6> Doi: <https://dx.doi.org/10.15863/TAS.2020.10.90.6>
24. Alibekov D. SOTSIALNO-FILOSOFSKIE OSNOVY RAZVITIYa SISTEMY OBRAZOVANIYa // *Jurnal muzyki i iskusstva*. – 2021. – T. 2. – №. 2.
25. Farsakhanova, Dilafruz, and Davron Alibekov. "Technology to improve the quality of education based on educational values." *Arxiv Nauchnykh Publikatsiy JSPI* (2020).
26. Alibekov, Davron. "Sharq mutafakirlarining ta‘lim-tarbiya borasidagi qarashlari." *Jurnal muzyki i iskusstva* 2.1 (2021).
27. Alibekov, D., & Abduraqibova, D. (2023). TA‘LIM TIZIMINING STRATEGIK RIVOJLANISHIDA INNOVATSIYALARNING AHAMIYATI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 3(1). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/7730>
28. Shamsidinovna, A. M. (2023, April). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA BERILADIGAN TA‘LIM MAZMUNI. In *E Conference Zone* (pp. 22-25).
29. Adilova, M. (2023). THE PSYCHOLOGICAL EFFECT OF TRAPS IN THE SOCIAL NETWORK ON YOUTH MIND AND SPIRITUALITY. *Open Access Repository*, 4(2), 500-505.
30. Komilova, A., & Adilova, M. (2023). SHAXS EMOTSIONAL INTELLEKTINING PSIXOLOGIK VA PSIXOFIZIOLOGIK JIXATLARI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 3(2).
31. Komilova, A., & Adilova, M. (2023). AGRESSIYA–OSMIRLARDA YUZAGA KELADIGAN TAJOVUZKORLIK RIVOJLANISHIGA TASIR ETUVCHI FENOMEN SIFATIDA. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 3(1).
32. Muratovich, M. E., Kurbon, O., & Shamsiyevna, A. M. (2022). Some features of the formation of mathematical representations in preschoolers in the process of familiarizing them with the size and shape of objects.

- 33.Umdjon, Y., & Madina, A. (2023, April). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLADA O 'ZINI-O 'ZI ANGLASHDA OILANING ROLI. In *E Conference Zone* (pp. 11-16).
- 34.Umdjon, Y., & Madina, A. (2023, April). PROFESSIONAL MOTIVATION AND ITS STRUCTURE IN THE MANAGEMENT PROCESS. In *E Conference Zone* (pp. 11-16).
- 35.Madina, A., & Lobar, R. (2023). HUQUQIY ONG TUSHUNCHASINI O'RGANISHNING NAZARIY JIHATLARI. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 375-379.
- 36.Madina, A., & Donoxon, M. (2023). OILADA YOSHLARNI TOLERANT MADANIYATLI QILIB TARBIYALASH VA IJTIMOYIY-PSIXOLOGIK OMILLAR. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 353-358.
- 37.Madina, A. (2023). BOLALARDA AHLOQIY FAZILATLARNI PSIXOLOGIK SHAKLLANTIRISH USULLARI. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 340-345.
- 38.Shamsidinovna, A. M. (2023, May). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA 12.AHLOQIY JIHATLARNI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK JARAYONLARI. In *E Conference Zone* (pp. 6-12).
- 39.Shamsidinovna, A. M. (2023, April). MAKTAB O'QUVCHILARINING INDIVIDUAL-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARINI O'RGANISHNING AHAMIYATI. In *E Conference Zone* (pp. 1-5).